

KADIN VE DOĞA BAĞLAMINDA EKOLOJİK BİR GÖRÜŞ: EKOFEMİNİZM

Aybüke AYDIN CANSARAN*

AN ECOLOGICAL VIEW REVIEW IN THE CONTEXT OF WOMEN AND NATURE: ECOFEMINISM

Özet

Sürdürülemez bir sistem içine kendini hapseden insanın hayat tarzını sorgulama zamanının geldiği Covid-19 salgını ile gözler önüne serilmiştir. Sistemin sorgulanması, onun değişmesi için atılan ilk adım olmakla birlikte bir süreçtir ve zihinde başlamaktadır. İnsanın sistem içerisindeki yerine ve yaşam tarzına yapacağı öz eleştiri başladığında ekolojik düşünce, sistem içerisinde önemli bir yer tutar. Bu noktada insanlar ve diğer tüm canlılar için 'İdeal sistem nasıl olmalıdır?' normatif sorusu karşımıza çıkmaktadır. Ekolojik düşünceler yaşadığımız ve yaşamaya değer sistem önerileri sunduğu için incelemeye değerdir. Ekolojik düşüncenin tartışılması bilimsel bilginin sorgulanmasına ve Aydınlanma Dönemi yaklaşımlarına kadar geriye götürülebilir. Bu tarihi geri dönüşte en çok dikkat çeken durumlardan biri eşitsizliktir. Eşitsizlik çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte bu yazıda cinsiyet temelinde ele alınmıştır. Ekofeminist görüşe göre doğal dengenin erkek egemenliği altında tahrip edilmesiyle kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin derinleştiği görülmektedir. Sürdürülebilir bir dünya sistemi için insanlara rehber olacak çok sayıda ekolojik görüş olmasına rağmen bunlardan kadını ve doğayı bütünleştirmesi açısından ırılarak öne çıkan ekofeminizm bu yazının temelini oluşturmaktadır. Güncel sorunların algılanmasında ve çözümünde önemli mesajlar vermesi ile birlikte günümüzde özellikle Türkiye'de yaygın bir görüş olmaması da bu yazının ele alınma sebeplerindedir. Net bir ifadeyle yazının amacı ekofeminizmi geniş kapsamlı bir bağlamda incelemektir. Bu amaçla kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi incelendikten sonra temel argümanları, temsilcileri, diğer ekolojik görüşlerden farkları, maruz kaldığı eleştiriler ve son olarak da güncel küresel problemlere çözümündeki bakış açısı açıklanacaktır ve bu yaklaşımı günlük hayatının merkezine alarak yaşayan bireylerden örneklerle konu pekiştirilecektir. Çalışma literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur. Çalışmanın önemli bulgularından biri ekofeminizmin çok sesli yapısından doğan görüş ayrılıklarının, bu görüşün pratik hayata yansımaları zorlaştırmasıdır. Bir diğeri ise, mevcut ekonomik ve sosyal sistemde bu görüşün gerçekçi algılanmamasıdır. Ancak uzun vadeli bir değişim sürecinde ekofeminizm kadın ve çevre hareketini destekleyerek hem kadın hem çevre için sürdürülebilir ve adaletli bir sistem tasarımı sunmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ekofeminizm, kadın, ekolojik görüş

Abstract

It was revealed by the outbreak of Covid-19, when it was time to question the lifestyle of a person who was trapped in an unsustainable system. Questioning the system is a process which begins in the mind. Ecological thinking is significant in the system when self-criticism of a person's place in the system and lifestyle begins. The normative question arises at this point: 'What should be the ideal system for all creatures in the world?' The discussion of ecological thought can be taken back to the questioning of scientific knowledge and the approaches of the Enlightenment Period. One of the most notable cases in this historic turnaround is inequality. Although inequality is a multidimensional concept, it seems that the inequality between men and women deepens as the natural balance is destroyed under male ruling. Although there are many ecological views that will guide people to a sustainable world system, ecofeminism, which stands out from them in terms of integrating women and nature, is the basis of this article. The lack of a common opinion today, especially in Turkey, is one of the reasons why this article is being considered. Clearly, the purpose of the article is to examine ecofeminism in a wide-ranging context. For this purpose, the emergence and development of the concept will be examined. Then, the main arguments of Ecofeminism, its representatives, its differences from other ecological views, its criticisms and its perspective on current global problems will be explained. The subject will be reinforced by examples from individuals who see this approach as a fundamental aim of their life. The reason why the basic arguments of Ecofeminism are examined under three subheadings is to be able to reflect the multifaceted nature of the arguments. Literature review is used in this paper. One of the important findings of the study is that the differences of opinion arising from the polyphonic structure of ecofeminism make it difficult to reflect this view in practical life. Another is that this view is not perceived as realistic in the current economic and social system. However, in a long-term change process, ecofeminism supports the women's and environmental movement and offers a sustainable and fair system design for both women and the environment.

Keywords: Ecofeminism, women, ecological view

*Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, aybukeaydin@gmail.com, Orcid: 0000-0002-8290-1608.

Giriş

Ekofeminizm, doğanın özgürlüğünün kadının özgürlüğü ile ilişkilendirildiği; kadının dünyada hak ettiği değeri görmesinin ise doğanın hak ettiği değeri görmesi ile bağlantı kurulduğu görüşüne dayanır. Bu görüş, bir politik ve felsefi mücadele alanıdır. Hem çevre sorunlarıyla hem de cinsiyet eşitsizliğine karşı çıkararak kendine has çözüm önerileri ortaya koymaktadır. Kadınların toplumsal hayatta ikinci planda kalması ile doğanın tahribi arasında sarsılmaz bir ilişki olduğunu benimsemişlerdir. Şöyle ki; bu bakış açısına göre erkek egemenliği hem kadınların hem de doğanın sömürülmesine sebep olmakta, ikisini de tahrip etmektedir. Bu noktada erkek egemenliğiyle bağlantılı olarak ekofeministlerin eleştirdiği sistem kapitalizm ve endüstriyel tarımdır. Ekofeminist görüşün temel hedefleri, çevrenin sürdürülebilir olmasıyla kadınların özgürleşmesi, çevre-kadın hakları bilincinin küresel düzeyde bir bilinç oluşturması ve bunun pratiğe yansımalarıdır.

Bu ekolojik görüşü kavramak için kadın ve doğa ilişkisinin anlaşılması gerekmektedir. Ancak ekofeminizmin bahsettiği kadın ve doğa ilişkisi, kadın ve doğa benzerliği olarak yorumlanırsa bu durum, ekofeminizmin yanlış anlaşılmasına sebep olacaktır. Çünkü kurulan benzerlik ilişkisi kapitalizme hizmet etmekte ve ekofeministler tarafından eleştirilmektedir. Onlara göre kadın ve doğa benzerliği kadın mahremiyetini doğadan örneklerle açıklayan Batı zihniyetinin egemenlik hirsının ta kendisidir. Benzeyerek değil, bir ahenkle birlikte özgürleşecek olan, kadın ve doğa ilişkisidir. Egemenlik anlayışını ortadan kaldıracak olan da bu ilişkidir. Bu ilişki şu şekilde de özetlenebilir: Doğaya benzemek değil, onu kollamak ve korumak; doğaya sahip olmak değil, ona sahip çıkmaktır.

Kadın ve doğa ilişkisini anlamak için bir örnek vermek gerekirse, 1980'de ABD'de yapılan bir araştırmaya göre kendini nükleer karşıtı olarak tanımlayanların %14'ü erkek ve %25'i kadındır (Köküöz'den Akt.Topgöl, 2012). Bu durum Amerika'da kadınların doğayı kollama isteğinin erkeklerden daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bunun bir sebebi ise kadınların ekolojik bozulmalardan daha fazla etkilenmesi olabilir. Çünkü aynı araştırmanın de-

vamında tiroid ve özellikle göğüs kanserine yakalanma oranı açısından kadınlar çok daha büyük bir risk altındadır.

Gebelik döneminde maruz kalınan radyasyonun etkileri ise hem hamile kadınlar hem de doğacak bebekler için olumsuzdur (Köküöz'den Akt.Topgöl, 2012). Kadın ve doğayı buluşturmak amacıyla çeşitli ekofeminist projelerin yapılması düşünsel boyuttaki bu hareketin pratiğe yansımaya başladığını kanıtlamaktadır. Kadın önderliğinde geliştirilen bu projeler de kadınların doğayı erkeklerden daha yoğun bir şekilde korumaya çalıştığını kanıtlar niteliktedir. Bu durum doğayı koruyan erkek olmadığı anlamına gelmez. Ancak erkek egemenliği altında çoğalan insan, çoğunlukla kendine öğretilen bu tahakküm ilişkisini devam ettirmektedir. Bu, tıpkı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bizzat derinleştiren kadınların davranışına benzer. Bahsedilen projelere örnek olarak "Tarımda Kadın Girişimciliğinin Güçlendirilmesi Programı (2019)", "Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayımlar Projesi (2015)" ve "Kadınlar Yaşasın Diye (2019)" ağaç dikme etkinliği gösterilebilir (Özdemir & Duygu Aydemir, 2019).

Ekofeminizmin amacı, temeli ve kadın ile doğa ilişkisi giriş mahiyetinde yukarıda açıklanmıştır. Aşağıda ekofeminizmin doğuşu, tarihsel gelişimi, türleri, temsilcileri, temel argümanları, yöntemi, bu görüşün din, tin ve etik bağlantısı açıklanacaktır. Ayrıca bu görüşün diğer ekolojik bakışlardan farklı ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte bu görüşe karşı yapılan eleştiriler derlenirken bu görüşün ortaya koyduğu çözüm önerileri belirtilmiştir. Son kısımda ise toplumsal cinsiyet, iklim ve güvenlik üzerine 2020'de yayımlanan Birleşmiş Milletler raporu açıklanarak konunun önemi vurgulanacaktır.

Kavramsal Çerçeve

1960'lı yıllarda öğrenci ve sokak hareketlerinin yaşanması siyasete yeni bir anlam katmıştır. Özgürlükçü, yenilikçi akımlar öncülüğünde sokakta adalet arandığı bu dönemler aynı zamanda caddelerin kamuoyu baskısı oluşturmada bizzat ekili olmaya başladığı dönemlerdir. Aynı dönemde ekolojik çalışmalar ön plana çıkmaya başlamış; Rachel Carson'un

yazdığı “Sessiz Bahar” isimli kitap tarımda kimyasal madde kullanımının hem insanlara hem de çevreye verdiği zararlar bağlamında incelenerek büyük bir yankı uyandırmıştır (Carson, 2011). Ekofeminizmin gelişimi yukarıda özetlenmiş olan, teknolojiye ilgi duymaya başlayan, katılımcı, talepkâr ve karmaşık siyaset arenasından bağımsız düşünülemez. 1960’larda kendini göstermeye başlayan çevreci hareketler ‘yaşanabilir başka bir dünya olmadığı’ konusunda insanlarda bilinç uyanırmaya başlamıştır. Bu gelişmeler insanların gerçeklik algısını şekillendirmiştir. Doğanın kendi kendini yenileyeceği ve zarar görmeyeceği görüşü eskimiştir. Bu eskiyen görüşün yerini insanların doğayı korkunç bir şekilde sömürdüğü gerçeği almıştır. İnsanlar sorumsuzca toprağı, suyu ve havayı kirletmekte, kimyasallarla ekolojinin dengesini bozmakta ve doğayı yok ederek aslında kendilerini de hasta etmektedirler.

Buraya kadar ekoloji ve çevre temelli olan kısım ekofeminizmin ‘eko’ kısmını ifade etmektedir. Kavramın devamında feminizm bölümünün olması ise bu kavramın kadını ve doğayı birlikte açıkladığını kanıtlar nitelikte bir ipucu oluşturmaktadır. Doğal çevrenin başına gelen felaketler ekofeminizme göre kadının da başına gelmektedir. Kadınların ezilmesinin nedensellik bağı aslında doğanın ezilmesinin ardındaki nedensellik ilişkisi ile doğrudan iç içe geçmiştir. Daha net ifade etmek gerekirse cinsiyetler arasındaki temel eşitsizlik alanlarının varlığı hem kadının hem doğanın birlikte ezilmesinin sebebi ataerkil sosyal düzen, kapitalist ekonomik yapı, militarist askeri bakış açısı ve insanı hırslının ve güç arzusunun kölesi yapan sömürgeciliktir (Tamkoç, 1996). Bu durumda ekofeminizm, egemenlik kavramının karşısında yer alır. Yani ekofeminizmin doğuşu kadın ve doğanın birlikte özgürlüğü ile açıklanabilir. Küresel çevre sorunlarının üstesinden gelmenin yolu kadınlara yönelik eşitsizlikleri çözmektir. Bu anlamda bakıldığında ortaya çıkışı itibarıyla ekofeminizm bağlantılı ve farklı konuları içermektedir. Bu yaklaşım doğa ve kadın haklarını savunurken çocuk, hayvan haklarını da savunmaktadır.

Feminizmin çıkış noktası yeryüzü yaşamından tüm cinsiyetlerin eşit pay almasına da-

yanır ki kadınlar 1960’lardan sonra talep ettikleri haklarını almaya başlamıştır. Ancak ekofeminizmin çıkış noktası bu değildir. Çünkü ekofeminizm, yok olmakta olan, kendini imha eden bir sisteme eşit şekilde katılmanın bir noktada önemsiz olduğunu düşünmektedir. Tam bu noktada kadın ve doğa iş birliği ve ilişkisi devreye girmektedir (Berkday, 1996).

Ekofeminizmin doğuşunda kadınların, hayvanların, doğanın eşitsiz konumda olması etkili olmuştur. Kadının dünyadaki yeri ile ilgili olarak Platoncu kuram ilgi çekmektedir. Çünkü Platon kadınları alçaltmakta ve sistemli olarak aşağılamakta; aslında akıl, doğa ve kadın ilişkisini ikircikli bir biçimde tahakküm ilişkisi altında ele almaktadır (Plumwood, 2004). Ekofeminizmin adının duyuluşu 1970’lere denk gelse bile, paragrafın bu bölümde yer almasının sebebi cinsiyet eşitsizliğinin Platon dönemine kadar geriye götürülebilecek olduğuna dikkat çekmektedir.

Ekofeminizmin Doğuşu ve Tarihsel Gelişimi

Ekofeminizmin ortaya çıkışı ile ilgili kesin bir tarih olmamakla birlikte, 1970’li yıllara denk geldiği görülmektedir. Ynesta King tarafından Vermont Sosyal Ekoloji Enstitüsü’nde 1976 yılında geliştirildiği ortak kanaatler arasındadır. Başka bir ortak görüşe göre ise, Cunz ve Salleh bu hareketin 1970’lerin ortasında şartlara göre kendiliğinden geliştiğini söylemiştir. Tamkoç’a göre ise bu tarih biraz daha ileridir. Tamkoç, ekofeminizm, Fransız yazar François D’eubonne tarafından ortaya atılmıştır ve devrimci, kurtarıcı yapısı olan ekofeminist yaklaşım 1980’lerde düzenlenen “Kadın ve Gezegende Yaşam: 1980’lerde Ekofeminizm” konferansı ile ardından toplanılan “Kadınların Pentagon Hareketi” ile örgütlendiğini belirtmiştir (Tamkoç, 1996).

1970-1972’de Hindistan’da gerçekleşen ve etkisini 1980’lerde bile uluslararası anlamda hissettiren “Chipko Hareketi” de ekofeminist bağlamdan kopuk düşünülemez. Şöyle ki Hindistan’da kutsal görülen ağaçların kesilmesi kimi gruplar tarafından hoş karşılanmaz. Bunun dini boyutu olduğu gibi erozyona sebep olma ve ormanların sayısını azaltma gibi sosyal ve çevresel sebepleri de bulunmakta-

dır. Bu hareket şiddet kullanmadan problem çözüme odaklı bir harekettir. İnsanlar ağaçlara sarılarak onların kesilmesini önlemeye çalışmışlardır. Ağaçların altında oturan ve onları koruyarak sarılanlar kadınlardır. Olay, kadınların doğayı kucaklayışındaki tutkulu merhameti gözler önüne seren bir örnektir (Bandyopadhyay & Shiva, 1986). Başka bir örnekte ise, 1981 yılında ABD'nin orta menzilli nükleer füzelerini konumlandırmak için kurduğu Greenham Common üsleri başlangıçta otuz altı kadın ile protesto edilirken, katılımcı kadınların sayısı kısa sürede protesto kampına dönüşecek kadar artmıştır (Plumwood, 2004).

Güncel siyasete uluslararası anlamda kadınların dahil olması ile ilgili olarak 1992 Rio Konferansı belgelerinde kadının çevreyle ilgili alınacak kararlarda önemli bir aktör olduğundan ve sürdürülebilir kalkınmada kadının ana hissedar grupta olduğundan bahsedilmiştir (Tanışır, 2011). 1994'te Kahire'de gerçekleştirilen Nüfus Konferansı'nda enerji fakirliği ile kadınlar arasındaki ilişkiye değinilmiş ve bu ciddi bir problem olarak gündemde tutulmuştur (Topgül, 2012). Bunun sebebi günde bir dolarlık gelirin altında yaşayan insanların çoğunun kadın olmasıdır (Topgül, 2012). 1995'te Pekin'de Dördüncü Kadın Konferansı'nda doğal kaynakların ve ekolojik dengenin korunmasında kadınların önemi vurgulanmıştır. Bu kapsamda bahsi geçen konferansta kadının çevreyle ilgili karar alma mekanizmalarında aktif katılımı, sürdürülebilir kalkınma ve cinsiyet konularının bütünleştirilmesi ve kalkınma çevre konularıyla kadın ilişkisini incelemek için ulusal bölgesel ve uluslararası mekanizmalar kurmak şeklinde üç strateji belirlenmiştir (KSSGM, 2003).

Ekofeminizmin Türleri

Ekofeminizmin tek ve kesin bir tanımını yapmak mümkün değildir. Çünkü ekofeministler farklı türlere ayrılmaktadır ve uzlaştıkları tek bir tanım mevcut değildir. Buna rağmen ekofeminizmin türleri birbirleri ile çelişen ifadeler içermemektedir ve böylece bu hareket içerisinde keskin ayrımlar yaşamamaktadır (Tamkoç, 1996).

Ekofeminizm dörde ayrılmaktadır. Bunlar, liberal ekofeminizm, kültürel ekofeminizm,

sosyalist ekofeminizm, toplumsal (sosyal) ekofeminizmdir. Aşağıda ekofeminizmin dört türü açıklanacaktır.

Liberal Ekofeminizm, kanunun getireceği düzenlemeler doğrultusunda mevcut yapıyı değiştirmeyi savunur. Doğal kaynakların aşırı kullanılması ekolojik krizleri doğurmaktadır ve kimyasal kullanımı gibi çevre kirleticilerle delerin denetlenmemesi bir eksiklik oluşturmaktadır. Bu kapsamda çevre sorunlarının gelişme temelli olduğunu düşünür (Tamkoç, 1996). Kapsamlı kanun ve denetleme sistemi olmasını gerektiğini savunurlar. Kadınlara bilim dünyasında, idari ve hukuki denetim mekanizmalarında aktif olma görevi düşmektedir. Fırsat eşitliğinin sağlanması tam olarak bu noktada önem taşır. Yani kadın tıpkı erkek gibi sosyal ve kültürel yaşamda aktif olmalıdır (Olgun, 2017). Onu geri planda tutacak hiçbir sebep yoktur. Bu doğrultuda liberal ekofeministler belirlenen kadın ideallerine karşı çıkmaktadır (Plumwood, 2004). Liberal ekofeministler Mary Wollstone'un "insan, akli olduğu için diğer canlılardan farklı ve üstündür" görüşünden oldukça etkilenmişlerdir.

Liberal Ekofeminizme Eleştiriler, ise temelde insan üstünlüğü yaklaşımının son derece insan merkezci olmasından kaynaklanır. Çevre merkezci yaklaşım bu sebeple geri plana itilmektedir (Pepper'dan Akt. Olgun, 2017). İkinci eleştiri ise, aşırı bireyselci olan bu yaklaşım ekosistemin dengesine değer verme ve onu var eden her parçaya saygı duyma görüşünü içermemektedir (Warren'den Akt. Olgun, 2017).

Ayrıca yaklaşımı sebebiyle "üstün olanı aşağı olana bağlama ve egemenlik ilişkilerini güçlendirme konusunda eleştirilmiştir. Hatta bu yanlış gerçekleştirirken kadınları eril bir konuma dönüştürmeye çalışmıştır (Plumwood, 2004).

Kültürel Ekofeminizm liberalizme tamamen karşı çıkar. Liberalizmin eşit fırsat adı altında erkek patronların kadın çalışanlarını baskılayacağını iddia eder. Liberal görüşün dediği eril düzene katılma fikri yanlıştır ve bunun yerine bu düzene direnmek, bu düzeni yıkmak, dönüştürmek gerekmektedir (Plumwood, 2004). Kadının aşağılanmasına her anlamda karşıt olan kültürel ekofeministler kadınlara

ra atfedilen şefkat, annelik gibi kavramlara önem verir. Erilin dışı üzerindeki baskısı ekolojik sorunları oluşturmaktadır. Bu sebeple kadınlar ekolojik sorunların çözümünde kilit aktördür (Carlassare'den Akt. Olgun, 2017). Bu görüşe göre kadın ve doğa ilişkisinin belirlenmesi için soyut terimlere gerek yoktur. Çünkü kadın zaten bu bilinçtedir. Kadının üremesi ve cinselliği üzerindeki kontrolün erkekte olması eleştirilir ve kadının bir obje olarak değil, bağımsız ve hür bir aktör olarak görülmesi temenni edilir (Olgun, 2017). Kadın maneviyatını canlandırmak ve kadın merkezci bir yapı kurmak amaçları arasındadır. Doğaya tanrıça olduğu için saygı duymakta, hamile kadınları kutsal atfedip yüceltmektedirler.

Kültürel Ekofeminizme Eleştiriler ise tahakküm ilişkilerinin açıklanmasında teorik olarak yetersiz kaldığı doğrultusunda yapılmaktadır. İrkçilik gibi diğer baskı türleri ile kadına yönelik baskı arasında ilişki kurma eksikliği göze çarpılmaktadır (Olgun, 2017). İkinci olarak ise kadın ve doğa ilişkisinin kutsallaştırılması dualizme hizmet etme olarak yorumlanıp eleştirilmiştir. Çünkü doğaya bağlanma kadınları hayvan olarak göstermektedir (Plumwood, 2004). Üçüncü olarak ataerkillik tahakküm ilişkisini açıklama konusunda tek başına yetersiz kalmaktadır. Çünkü tahakküm altına alınan erkekler de mevcuttur. Dördüncü olarak ise bütüncül yaklaşım sebebi ile Kuzey ve Güney Kadınları arasındaki kültürel farklılıklar ihmal edilmektedir (Olgun, 2017).

Sosyal (Toplumsal) Ekofeminizm, ekolojik ve toplumsal tahakküm ilişkilerini birleştirerek bir açıklama sunmuştur. Bu görüş Bookchin'in Toplumsal Ekoloji anlayışına dayanmaktadır. Şöyle ki insanın doğa üzerinde kurduğu baskı, insanın insan üzerinde kurduğu baskı ile ilişkilidir. Kadın-doğa ile erkek arasındaki egemenlik ilişkisine irksal ve sınıfsal baskı eklenerek incelenmiştir. Bu görüşe göre kadınların doğaya yakın görülmesinin sebebi onlara atfedilen sosyal rollerden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda kültürel ekofeminizm ile ters düşmektedir. Örneğin çocuk doğurmak kadına özel biyolojik bir işlemken çocuğa bakmak ve ev işi yapmak toplumun dayattığı sosyal bir özelliktir (Olgun, 2017). Bu doğrultuda eleştirilen kavramlar şunlardır:

evlilik, çekirdek aile, romantik ilişki, kapitalist devlet, ataerkil din ve tüm bu kavramlardan kaynaklanan egemenlik ve tahakküm ilişkileri. Bu kapsamda siyasi katılım ve kadının sosyal siyasi yaşamdaki katılımı arttırılmalıdır. Bu doğrultuda yerel yönetimlere önemli görev düşmektedir.

Sosyal (Toplumsal) Ekofeminizme Eleştiriler ise merkezi yönetimin sıkı bir şekilde sağlandığı yönetimler tarafından yapılabilir. Çünkü bu yönetim yapılarında denetim önemlidir ve bu anlamda denetim toplumun en küçük sosyal yapı taşı olan aileden başlar. Ailenin yok olması ve çok eşli bir yapıya geçiş özgürlük olarak değil ahlaki çığırından çıkma durumu olarak nitelendirilebilir (Olgun, 2017).

Sosyalist Ekofeminizmin öncülüğünü Merchant ve Mellor yapmaktadır. Tahakküm analizi ve ürettiği çözüm yolları açısından sadece cinsiyete değil, farklı temellere oturtulmuş farklı analizler yapılması bu ekofeminizm türünü diğerlerinden öne çıkarmaktadır. Kullanım değerinin geçerli olduğu kent atölyeleri kapitalist sistem ile ortadan kalkmıştır. Böylece eşitlik yerini tahakküm ilişkisine bırakmıştır. Erkek kontrolündeki üretim biçimi ise kadının emeğinin karşılığını ödemiş ve onu eve hapsetmiştir. Değişimin dinamik olduğunu savunan Merchant'a göre doğa da dinamik ve canlıdır. Bu bağlamda inşacı bir yaklaşım benimsenmiştir. Yani bu türü öne çıkaran anti kapitalist ve anti devletçi özelliğidir. Hırsa ve arzuya değil, ihtiyaçların herkes tarafından giderilmesine odaklanılmıştır. Adil ve eşit toplum idealleştirmesi sunulmuştur. Piyasa ilkelerinden uzakta uzlaşmazlık olmayacaktır ve katılımcı, demokratik bir yönetim anlayışı benimsenecektir. Sömürülen işçi sınıfı ittifak kuracaktır. Bunlar başarıya ulaşsa bile kadın erkek eşitliği sağlanmadan başarılı sistem elde etmek mümkün değildir. Bu sebeple kadınların çıkar ve deneyimleri oluşturulacak yeni sistemde son derece önemlidir. Böylece kent alanları da her açıdan güvenli hale gelecektir ve üretim üreme ve ekolojiye tabi olacaktır (Olgun, 2017).

Sosyalist Ekofeminizme Eleştiriler ise onların nüfus ile ilgili görüşleri hakkında yapılabilir. Sosyalist ekofeministler nüfus artışının ekolojik bir sürdürülebilir gelişme ile uyumlu olduğuna inanırlar. Bu sayede kadın ve erkek için sosyal hayatta eşitlik sağlanacaktır. Ancak insan sayısının çok olması her türlü eşitsizlik alanını derinleştirebilir ve kaynakların eşit ve idareli biçimde kullanılmasını engelleyebilir.

Ekofeminizmin Temsilcileri

Bu bölümde ekofeminizmin ön plana çıkan temsilcileri kendilerini öne çıkaran özellikleri ve eserleriyle bir paragrafta kısaca anlatılmıştır.

Françoise d'Eaubonne'un 1974 yılında yayınlanan "La Feminisme ou la Mort" (Feminizm veya Ölüm) kitabında ekofeminizm kelimesini kullanmıştır. Kadının da doğanın da baskıdan ortak bir şekilde arındırılması gerektiğini bu kitapta belirtmiştir. Françoise d'Eaubonne Fransız Komünist Partisi ve FHAR adındaki eşcinsel devrimci bir hareketin üyesidir. D'Eaubonne'a göre "çevresel yıkımın nedeni olarak erkek kontrolündeki üretim ve kadın cinselliğinin yol açtığı artık üretim ve aşırı nüfus artışıdır" (Çetin, 2005). Burada kadının rolü erkek gücünün ve egemenliğinin yerini almak değil, toplumsal dönüşümü sağlamaktır.

Ynesta King'e göre geleneksel kadın-doğa ilişkisi bir erkek ideolojisidir. Ona göre bu yaklaşım sorunun temelini oluşturmaktadır. Çünkü doğa kültür ayrımı erkekler tarafından üretilen zıtlıklardan biridir. Bu kapsamda ekofeminizm bir tuzağa düşmektedir. King barış içerisinde bir dünya inşası dünya ve ekolojinin güvenliği için gereklidir. Ekoloji ve barış arasındaki ilişki King'e göre ekofeminizmde birleşmiştir. Ayrıca King ekofeminizmin teorik bölümü ile ilgili olarak bilimsel bilginin batı bilimi anlayışı dışında da mümkün olduğunu, tarihte bunun kanıtını bilge kadınların varlığı ile yazısında sunmuştur (King, 1995).

Shelia Collins'in 1974 yılında yazdığı "A Different Heaven and Earth" (Farklı Bir Cennet ve Yeryüzü) kitabı cinsiyet eşitsizliğinin ekolojiye verdiği zararı tespit etmesi açısından ekofeminist yaklaşımın oluşum ve gelişiminde katkı sağlamıştır (Özdemir & Duygu Aydemir, 2019).

Susan Griffin ise 1978 yılında yazdığı "Woman and Nature" (Kadın ve Doğa) kitabında ekofeminizmi yansıtmaktadır. Patriarkal batı medeniyetini ve onun erkek egemenliğinde geliştirdiği dini ve felsefeyi bu kitapta eleştirmiştir.

Carolyn Merchant 1980'de "The Death of Nature" (Ölümün Doğası) kitabını ekofeminist ideoloji bağlamında kaleme almıştır. Merchant'a göre hiyerarşi aşılması gereken bir sorundur ve bu sorunun ortaya çıkışında erkek egemen dinler ve erkek egemenliğinde gelişen bilim etkilidir. Bu kapsamda Mercant organik evren anlayışından mekanik evren anlayışına geçilmesini eleştirmiştir (Merchant, 1980).

Rosemary Radford Ruether ise "New Woman New Earth" (Yeni Kadın Yeni Dünya) isimli çalışması ile ön plana çıkmaktadır. Diğerlerinden farklı olarak modern endüstri toplumunun evrensel değerler üzerine kurulması gerektiğini, bunun ise kadın, erkek ve doğa ilişkisinde bir toplumsal dönüşüm ile mümkün olacağını belirtmiştir. Açıklamalarında ekolojik etiğin anca toplumsal tahakküm ile doğanın tahakkümünün karşılıklı bağlantısının kabul edildiği bir adalet sisteminden oluşması gerektiğini belirtmiştir (Ruether, 1975).

Vandana Shiva "Ecofeminism" adlı eserinde Hindistan'da başlayan Chipko Hareketi'ni (Kucaklama) vaka çalışması olarak incelemiştir. *Ekofeminizmin Doğuşu* bölümünde bu hareket özet olarak açıklanmıştır. Shiva ayrıca Kuzey Güney arasındaki ekonomik açıklığın kadın hareketlerini de etkilediğini belirtmiş, Kuzey'deki kadınların bilinç yaratma mücadelesi verdiklerini ancak Güney'in yoksul kadınlarının bu mücadeleyi gündelik yaşamlarında tecrübelediğini açıklamıştır (Dryzek, 1997). Shiva bu kapsamda kapitalizm eleştirisi de yapmaktadır.

Karen Warren 1991 yılında yazdığı *Ekolojik Feminist Felsefe* dikkat çekmiştir. Warren, beyaz orta sınıf, Batılı kadınların durumunun anlaşılması ile ilgili yazmıştır. Ayrıca, bunu yaparken manevi özellikleri ve geleneksel felsefeyi de çalışmasına dahil etmiştir. Warren'in isteği su kirliliği, tarım, kimyasal atıklar,

ormansızlaşma gibi olumsuz gelişmelerin kadınlar, çocuklar ve hayvanlar üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koyma amacıyla yeteri kadar kanıt elde etmektir. Bugün bu etkiler kanıtlanmış olsa bile o dönemde bu çalışmalar kadınlar arasında büyük bir yankı uyandırmıştır (Glazebrook, 2002).

Mary Mellor 1993'te yazdığı *Sınırları Yıkma: Feminist, Yeşil Bir Sosyalizme Doğru* kitabı sosyalist ekofeminizmi yansıtmaktadır. Savunduğu adil ve eşit ideal toplumu, güvenli mekân tasarısı ile kadınların toplumda aktif rol aldığı şeklinde özetlenebilir. Bu isimler ekofeminizmin temsilcileri olmak ile birlikte bazı görüş ayrılıkları mevcuttur. Bu ayrımlardan birincisi kadın ve erkek arasındaki farklı psikolojik ve biyolojik özellikler olduğudur. İkincisi, kadın-doğa ilişkisinin erkekler tarafından yaratılıp yaratılmadığı sorunsalıdır (Çetin, 2005).

Ekofeminizmin Temel Argümanları

Özdemir ve Aydemir ekoloji ve feminizmin üç ortak noktasından bahsetmektedir. Bunlardan birincisi, ataerkil toplumda eril bakış açısının oluşturduğu bilim ve felsefenin insanı ekosistem içerisinde ele alış şeklinin eleştirisi. İkincisi toplumsal tahakküm ile doğa tahakkümü arasındaki ilişkidir. Üçüncüsü ise dişilikle ilişkilendirilen kalıp yargıların kadınları ikinci plana atan bir algı yaratması ve bunun aynısının doğa için de dişil ifadeler olumsuzlaştırılarak yapılmasıdır (Özdemir & Duygu Aydemir, 2019). Bununla beraber ekofeministlerin de üç grupta incelenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Birincisi, egemenlik kavramı ile ilgilidir. Egemenlik sadece üretim araçları ve sermaye birikimi ile ilgili değildir. Doğa ve kadın da egemenlik adı altında küçük görülmektedir. İkincisi, kadınlar erkeklerle bağımlı değildir ve olmaları için bir sebep yoktur. Üçüncü argüman ise, çevrecilik ile ilgilidir (Özdemir & Duygu Aydemir, 2019).

Plumwood ekofeministlerin karşı olduğu egemenlik anlayışını şu şekilde açıklamıştır: "Efendinin sömürgeci mantığı, çağımızın egemen mantığıdır. Yeryüzüne ve yaşama ne olmakta olduğunun cevabı da bu sorunsalda, yara bere içindeki bu gezegenin biyosferini ve hatta sosyosferini dağlayan tahakküm mantığında yatar." (Plumwood, 2004) Ege-

menlik ilişkisinin bir bakıma güç kavramını kirlettiği iddiasında bulunulabilir. Çünkü güç aslında doğada var olan doğal bir kavramdır. Ancak gücün hem kişisel hem politik anlamda suistimal edilmesi bir sorunu doğurmaktadır (Birkelan'dan Akt.Gezgin, 2017). Bu açıklamalar doğrultusunda ekofeminizmin temel argümanları egemenlik ilişkisinin hiç kurulmaması, gücün tahakküme yol açacak şekilde kullanılmaması, sadece kadınların değil hayvanların da haklarının savunulması, türçülük ve cinsiyetçiliğe tamamen karşı çıkılması, doğa ve insan birliğinin sağlanmasıdır.

Tahakküm problemini ikirciklerle bağlantılı bir şekilde yorumlamak da ekofeminizmin ana argümanlarından. Bu ikircikler aydınlanmanın yarattığı sistemin zıtlıklarıdır. Başka bir deyişle düalizm eleştirisi ekofeminizm için önem taşır (Türk, 2017). Örneğin, akıl ile ruh, özne ile nesne, doğa ile akıl bu ikircikli kavramlardır. Bu zıtlıklar erkeğin kadını tahakküm altı alınmasının temelini oluşturmaktadır. Erkek ile kadın zıtlık olarak tanımlanırken kadın bu zıtlığın dezavantajlı tarafı olarak kamıştır ve ekofeminizm buna karşı çıkar. Örneğin Shiva'ya göre, dişil doğanın ve diş cinsiyetin erkek baskınlığı altında oluşturulduğunu, bunun da cinsiyet anlamında eşitsizlik alanı oluşturduğunu ve bilimin de bu olumsuzluğu perçinlediğini belirtmiştir (Shiva, 2015). Aslında bu anlamda bakıldığında ekofeminizmin indirgemeciliğe de karşı olduğu görülür. İndirgemecilik, ekofeminizme göre hiyerarşik düalizmin yarattığı sorunları desteklemektedir ve tek bilimsel yöntemin sürdürülmesi üzerine kurulmuştur; o da erkek dayatması altındaki bilimsel bilgi yapımıdır. Özetlenecek olursa dualizm eleştirisi hem feminizmin hem ekolojinin ortak noktasıdır. İkinci olarak ise, ekofeminizmin farklı türlerine rağmen dualizm eleştirisi konusunda hem fikir olunmuştur. Son olarak ise, düalizm eleştirisi tahakküm ve egemenlik eleştirisini de sağlamaktadır (Türk, 2017).

Erkek egemenliğinin eleştirildiği bu noktada, erkeğin kadını ve doğayı tahakküm altına alması sonlanmalıdır argümanının nasıl geliştiğini bilmek önemlidir. Çünkü egemenlik ilişkisinin nasıl kurulduğunu kavramak bu ilişkinin çözülmesi anlamında da faydalı olacaktır. Bu kapsamda Warren Batı kültürünün

ataerkil kavramsal çerçevesinin oluşumunu beş maddede açıklamıştır (Warren Akt.Gezgin, 2017):

1. Kadınlar doğayla ve maddeyle; erkekler ise insan ve akıl ile özdeşleştirildi.
2. Doğa ve madde, insan ve akıldan aşağı konumdadır.
3. Bu durumda kadın da erkekten aşağı konumda yer alır.
4. Herhangi bir durumda aşağı konumda olanın üst konumda olan tarafından kendine tabi kılınması meşrudur.
5. Bu durumda erkeklerin kadınları kendilerine tabi kılması meşrudur.

Warren'ın ekofeminizm ile ilgili temel iddiası çevrecilik ve feminizm ile ilgili yeni görüşler ortaya koymaktadır. Bu iddia ekofeminist bir bakış açısından kadınların eşit konumda olduğu ideal düzeni ön görmekle birlikte, çevre sorunlarının kadın hayatını ne denli olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır (Glazebrook, 2002).

Kadınların erkeklere bağımlı olmadığı yarısına dayanan ekofeminizmin bu görüşünü destekleyen hatta tersine çeviren bazı arkeolojik kanıtlar bulunmaktadır. Örneğin neolitik yerleşimlerdeki eşitlikçi yaklaşımlar, kadına ve doğaya atfedilen kutsallık bu görüşü kanıtlamaktadır (Gezgin, 2017). Anaerkil Anadolu toplumlarının tanrıçası Kibele buna örnek gösterilebilir. Zaman içerisinde kadın eve hapsedilirken erkeğin evin geçimini sağlaması erkek egemenliğini doğurmuştur. Bu görüş tarım devrimine geçilmesiyle oluşan artı üründen bağımsız düşünülemez. Artı ürün demek toplum içerisindeki bir grubun diğer gruplara göre daha fazla ürünü elinde tutması anlamına gelir ve eşitsizlik oluşturmaktadır. Bu eşitsizlik alanı kadının erkeğe göre ikinci planda bırakılmasıyla kadına yönelik bir dezavantaj oluşturmaktadır.

Ekofeminizmin Yöntemi

Pascal'ın (akt. Berktaş, 1996) "Yüreğin, aklın bilmediği nedenleri vardır." cümlesi aslında ekofeminizmin amacını dolaylı olarak belirtmektedir. Ekofeminizm, erkek egemenliğine ve bu egemenlik ilişkisinin getirdiği sömürüye ve sıfır toplamli oyun sonucuna ulaşan

yöntemlere karşıdır. Kazan-kazan durumunun mümkünliğini kadın ve doğa ilişkisi kapsamında ortaya koyar. Kadının erkeklerle eşit duruma gelmesi doğanın da sömürülmemesi ve doğal düzenin bozulmaması ile anlam kazanır. En genel anlamıyla amaç sistematik aşağılamaya baş kaldırmaktır. Bu sistematik aşağılama düşüncesi bilimsel devrim ile ilişkilidir. Bilimsel devrim ve Aydınlanma Dönemi doğayı tahakküm altına alma, onu çözümlenme ve kullanma üzerine dayanmaktadır. "Bilmek egemen olmaktır" diyen Bacon ekofeminizmin karşı çıktığı egemenlik algısının temellerini atmıştır. İkinci örnek ise Aydınlanma Düşüncesi'nin doğayı kadın bedenine indirger yaklaşımı ile ilgilidir. Aslında o dönemde tek çözümlenen ve boyun eğdirilen doğa değildir, aynı zamanda kadındır. 17. Yüzyılda Henry Vaughan'ın yazdığı *Vanity of Spirit* şiiri bunu açıkça anlatmaktadır: "Teslim aldım doğayı; yarıp geçtim her yerini/ Kırdım kimsenin dokunamadığı mühürlerini/ Rahmini, göğüslerini ve başını/Yani tüm gizlerin saklı olduğu yerlerini, parçalayıp açtım" (Berktaş, 1996).

Kadın mahremiyetine yapılan saygısızlığın, ehlileştirme görüşünden tecavüze dönüşümü olarak yorumlanabilecek bu şiir doğaya da tecavüz edildiğini göstermektedir. Bu şiir okunduğunda ekofeminizmin amacı daha net anlaşılmaktadır. Tahakküm toplumdan kaynaklanmıştır, bu sebeple toplumda çözümlenmelidir. Farklı görüşleri yansıtan ekofeminizmin dört türü bu görüşün farklı yöntemlerini de yansıtmaktadır. Ekofeminizmin devrimci yapısı bile tek başına bir yöntem, kökten ve radikal bir dönüşüme işaret etmektedir. Liberal ekofeminizmin yöntemi, eşit fırsat ortamı oluşturmak ve kadınları şu anki sisteme dahil etmektir. Ancak kültürel ekofeminizm buna karşı çıkar devrim ve dönüşümle, sistemin yıkılması ve yeniden inşa süreciyle kadın ve doğanın özgürleşeceğini yöntem olarak sunar. Sistemsel yamaların eşitlikçi bir tutum yaratmak için fayda sağlamayacağı görüşü hakimdir. Sosyal ekofeminizmin yöntemi, güçlü yerel yönetimler ve özgür cinselliktir. Son olarak sosyalist ekofeminizm ise, anti kapital ve anti devletçi bir yönetim modelini yöntem olarak öne sürmüştür.

Din, Tin, Etik ve Ekofeminizm

Dinsel açıdan kadın ve doğa ilişkisi Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet bakımından incelendiğinde Yaratılış Miti dikkat çekicidir. Bu görüşe göre evrendeki her şey Tanrı tarafından yaratılmıştır. Tanrı diğer tüm canlıların üstündedir. Bu mit erkeğe diğer yaratılanlardan farklı olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca bu mit kadın ile doğanın birebir bağlantılı olduğu algısını yaratmaktadır (Çetin, 2005).

İslam dini açısından baktığımızda Seyyid Hüseyin Nasr'ın doğa ve insan ilişkileri ile ilgili görüşleri dikkat çekicidir. Nasr insanın doğayı tahrip ettiğini belirtmiş ve bunun İslamiyet ile bağdaşmadığını öne sürmüştür. Çevre korumanın dine göre sorumluluk olduğunu belirtmiştir. İnsanların doğadan yararlandıklarını ve onu bir "eş" olarak görmekten ziyade "bir fahişeymiş gibi davrandıklarını" belirtmiştir (Nasr, 2019).

Hristiyanlık dininde ise kadın ve doğa özdeşleştirilerek kötülenmektedir. Şöyle ki kadın olan Havva, erkek olan Adem'e yasak meyve olan elmayı koparmasını öğretmiş ve böylece Âdem cennetten 'kadın yüzünden' kovulmuştur. Kadın kötü sonlu bir senaryonun aktörü haline getirilmiştir. Ekofeminizmin iyi yanı dinlere kadınları kötü gösteren yönlerini değiştirmek için fırsat tanınmasıdır (Çetin, 2005).

Ruether'e göre, İbrahim inançlarının temelinde Babil, Yahudi ve Yunan kültürleri bulunmaktadır. Bunun sonucunda önemli olan iki sonuç vardır. Birincisi, bu toplumların Batı kültürünü temsil etmesidir. İkincisi ise, emperyalizmin ve sömürgeciliğin batı aracılığı ile dünyanın kalanına empoze edilmesidir. Bu iki sonuç ekolojik sorunların ve tahakküm ilişkisinin temelini oluşturmaktadır. Ruether Batı kültürünü suçlasa da başka kültürlerin bu konuda masum olduğu söylenemez. Hiyerarşi, ataerkillik ve tahakküm Hinduizm, Budizm, Taoizm ve Konfüçyanizm gibi Asya inançlarında da adaletsiz ve eşitliksiz uygulamalarla kendini göstermektedir (Ruether'den Akt. Çetin, 2005).

Etik açısından ise ekofeministlerin edindiği

tek tür etik anlayışından bahsetmek mümkün değildir. Çevresel etiklerin insanları ne denli etkilediğinin ortaya çıkması çevrenin korunması açısından bir etik değer oluşturmaktadır. Ekofeminist etik değerlerin oluşturulması ise ekoloji ve hayatın her alanında bir bağ kurmak için önem taşımaktadır. Bu etiğin ortaya çıkış araçları ekofeministlerin yazdığı kitaplardır. Örneğin Ruether'in Gaia and God kitabı ile McFague'nin The Body of God: An Ecological Theory kitabı bu konuda öne çıkmaktadır (Daly, 1994).

1993 yılında ABD'de yayınlanan Eko Kahramanlar kitabında anlatılan kişilerden yedi tanesinin kadın olması dikkat çekicidir (Tamkoç, 1996). Bu isimler Goldman Çevre Vakfı tarafından ödüllendirilmiştir. Bu ödül ve basılı yayınlar toplumsal algı oluşturma ve etik değer bilinci kurmada öne çıkmaktadır. Bu dönüşüm çekilen filmler aracılığı ile de sağlanmaktadır. Örneğin Türkiye'de Demet Akbağ'ın aktivist bir ev kadını rolünde olduğu "Görevimiz Tatil" isimli film, Türkiye'nin zeytin ağaçlarının korunması konusunda etik bir değeri yaymakta izleyicilere zeytin ağaçları olmazsa ne gibi ekolojik sorunlar yaşanacağı bilincini aşılama ve bunu eğlence aracı olan film ile birleştirerek sunmaktadır (Şeker, 2018).

Çevre ve kadın sorunlarının çözümü için köklerini hatırlamak ve doğa insan uçurumunu ortadan kaldırmak, doğa ile insanı yaklaştırarak kadıncı duyguları yüceltmek önemli görülmüştür. Bu kapsamda yeniden inşa edilen algı 'dinsel ritüeller' yolu ile de şekillendirilmiştir (Christ'ten Akt. Çetin, 2005).

Dinsel ve tinsel anlamda incelendiğinde meydana çıkan ve belki de sorgulanmayan cinsiyetçi ve kadınları ikinci plana atan bu yaklaşımların değişip dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda toplumların yaşam biçimlerinin ve zihniyetlerinin dönüşmesi kültürlerin de olumlu bir dönüşüme kavuşmasını, böylece ataerkil dil algısının da değişmesini sağlayacaktır. Din, tin ve etik arasında kurulan ekofeminist ilişkisinin önemli olmasının temel sebebi bu dönüşüme hizmet edecek temel değerlerin bu alanda yeniden üretilmesi olacaktır.

Ekofeminizmi Diğer Ekolojik Düşüncelerden Ayıran Özellikler

Ekolojik sorunları inceleyen ve çözüm yolları üretme çabasında olan çok sayıda görüş mevcuttur. Hedefleri aynı ekolojik krizle mücadele etmek olsa bile her biri farklı ideolojik benimsemelerden yola çıkıp farklı yöntem ve sonuçlara varmışlardır. Bu farklılığın ekofeminizm ile olan ilişkisi bu bölümde anlatılacaktır.

Bu doğrultuda öncelikle feminizm ve ekofeminizm ilişkisi incelenecektir. Feminizmin asıl etkisi 1960-1980 yılları arasında etkili olan ikinci dalga feminizm ile kendini göstermiştir. Yapılan "kız kardeşlik" vurgusu, "kişisel olan siyasidir" görüşü kadınları beraberlik içinde sokaklara dökmüş ve cinsiyet eşitliği talebine siyasi bir anlam yüklemiştir. Ardından gelen üçüncü dalgada ikinci dalganın eksik kaldığı bireysel konulara yüklenilmiş ve dördüncü ise internet ve sosyal medyayı etkin olduğu postmodern etkilerin toplumsal sonuçlarının incelendiği bir dönem başlamıştır. Bu dalgaların açıklanmasının sebebi Özdemir ve Aydemir'e göre ekofeminizmin üçüncü ve dördüncü dalgada yer almasıdır. Ancak ikinci dalgadan çıkış noktası ve temel argümanları itibarıyla uzak kalınmıştır (Özdemir & Duygu Aydemir, 2019). Bu sebeple feminizm ve ekofeminizm ayrımında dalgalara göre ayırım yapmak gerekmektedir.

Derin ekolojiye göre ekosistemin temel sınırları insan merkezci yaklaşımdır. Öznenin insan olmaktan çıkıp tekrar doğa olması gerektiğini savunur. Yani insanın doğaya tahakkümü anlayışına eleştiri geliştirmiştir (Gezgin, 2017). Toplumsal ekoloji ise insanın insana tahakkümünü eleştirmekte ve bu sorunun çözülmesinde kimin kime tahakküm kurduğunun değil egemenlik ve tahakküm ilişkisinin kendisine odaklanmak gerektiğini belirtir (Bookchin, 2013). Bu açıklamalar göstermektedir ki tahakküm konusu ekofeminizmle ortak bir karşıt alanı oluşturmasına rağmen açıkça kadının ikinci plana atılması hiçbirinde öncül sebep olarak doğrudan ele alınmamıştır. Kadın ve doğa kavramlarının içselleştirilmesi ve harmanlanması ekofeminizmi diğer görüşlerden ayıran en önemli faktördür.

Dualist ve araçsallaştırıcı bir yapıyı radikal bir şekilde dönüştürmeyi ve yeniden insan doğa ilişkisini üretmeyi hedefleyen ekofeminizm, ele aldığı yeni bir kadın ve doğa bağlamı açısından diğer ekolojik görüşlerden ayrılmaktadır. Yani ekolojik bakış açısından karşıt olunan çeşitli kavramları bir araya getirip yeni bir karşıtlık yaratması onu tüm diğer görüşlerden ayıran farklı bir ideoloji olmasını sağlayan unsur olmuştur.

Ekofeminizme Karşı Eleştiriler

Aydınlanma karşıtı ekofeminizm bilimin ve aydınlanmanın erkek egemen sistemi dayattığını belirtmesine karşı aydınlanma öncesinde de kadının eşitsiz konumda olduğunu dikkate almamıştır. Örneğin eski Yunan devletçiklerinde yalnızca varlıklı erkekler oy kullanabilmekteydi. Kadın ikinci planda idi, yurttan bile sayılmamaktaydı. Roma toplumunda kadın hafif meşrep, zayıf ve çelimsiz olarak algılanmaktadır. Ayrıca Roma hukuku kadını ehliyetsiz kabul etmeye dayalıdır. Kamusal görevler erkek işidir ve kadınların bu işleri yapamayacağı düşünülür. Hukukta olduğu gibi din alanında da kadınların dışlanmışlığı dikkat çekicidir (Thomas, 2005). Orta Çağ'da ise kadın cadı olarak toplumsal hayattan dışlanmış, hatta idam edilmiş, böylece erkek egemenliği güçlendirilmiştir. Bu durumlar, Aydınlanma ile artan eşitsizlikleri meşrulaştırmamakla birlikte bunun öncesinde de ciddi toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunlarının olduğunu göstermektedir.

Başka bir eleştiri ise, ekofeminizmin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunu istemeden göz ardı etmesi ile ilgilidir. Bu eleştirinin sebebi çevre ve ekolojinin cinsiyet eşitsizliği konusunun önüne geçmesinden kaynaklanmaktadır. Böylece güç ilişkilerinin çarpıtılması eleştirilmiştir. Bu noktada "Çetin (2005), ekofeminizme getirilen eleştirileri beş bölümde incelemiştir:

1. Kadınlar arasındaki farklılıklara odaklanılmamaktadır. Farklı coğrafya ve kültürlerde ortaya çıkan farklı tahakküm ilişkileri göz ardı edilmektedir.
2. Ekonomik avantaj ve politika gibi konular ihmal edilmiş ve kadın ve doğanın baskılanması sadece ideolojik olarak açıklanmıştır.

3. Buna rağmen ideolojik açıdan da yetersiz olduğu alanlar vardır. Toplumsal dönüşümde önemli olan toplumsal, ekonomik, politik yapılar ve bu yapıların çıkarlarına/kullandıkları baskı araçlarına odaklanılmaz.
4. Kadınların doğa ile olan maddi ilişkilerinin başkaları tarafından nasıl düşünüldüğü dikkate alınmamıştır.
5. Kadın doğa ilişkisinin değiştirilemez bir öz olarak kabul edilmesi karşısında farklı toplumsal, kültürel, tarihi özelliklere göre elde edilen bulgular göz ardı edilmiştir."

Bir diğer eleştiri, ekofeminizmin türlerine yöneliktir. Düalizmi eleştiren ekofeminizm aslında dört türü ile düalizmden kurtulamamıştır. Birlik içinde doğanın tahakküm altına alınması sorununa çözüm aranmalıdır (Berktaş, 1996).

Kadının doğa alanına dahil edilmesi ise başlıca bir eleştiridir. Ancak bu konuda ekofeministler içerisinde de bir ayrım vardır. Bu noktada bu eleştiri doğa ile kadını doğrudan birleştiren yaklaşım için geçerlidir. Çünkü kadının doğa alanına dahil edilmesi bir ezme aracı olarak da kullanılmıştır. Çünkü Burke kadını hayvana benzetmiş, Swift kadını insan olarak görmemiş, Freud kadını aile yaşamına hapsedip uygarlığı erkek işi olarak görmüş, Moore ikircikleri kullanarak bilimin ve sanatın erkek işi olduğunu kadının yürek işleri ile uğraşması gerektiğini ifade etmiş ve son olarak Aquinas ise, kadını türün devamını sağlayan bir cins olarak ihtiyaç nesnesi olarak tanımlamıştır (Morgan'dan Akt.Topgöl, 2012).

Değerlendirmeler ve Güncel Sorunların Çözümüne Ekofeminist Bakış

Bu bölümün yazılmasındaki amaç güncel örneklerle ekofeminizmin yaşadığı gerçekliğe vurgu yapmaktır. Çünkü buraya kadar anlatılan soyut teorik bilgiler en net ifadesini gerçek örnekleriyle bulabilir. Böylece hem ekofeministlerin hayat tarzları açıklanmış hem de güncel sorunlara ne gibi çözümler önerdikleri belirtilmiş olacaktır.

İlk örnek Bergama ilçesi ile ilgilidir. İlçede maden faaliyetleri yürütmek amacıyla Eurogold isimli birçok usulü şirket çeşitli faaliyet-

lere girişmiştir. Bu faaliyetler sırasında sızacak olan zehirli atık madde siyanüre karşı bölge halkı tepki göstermeye başlamıştır. Köylülerin şiddet içermeyen direnişi yasal başarı ile güçlendirilse de siyasi irade ile bu faaliyetlere devam edilmiştir. Basında olumlu algı yaratılmış ve özellikle kadınlar protestolarda aktif rol oynamıştır. Kadınların doğayı korumak için toplumsal cinsiyet kalıplarını yıkmaları bu direnişte göze çarpmaktadır. Buna benzer örnek ise Kaz Dağları'nda maden aranmasına karşı verilmiştir. Kırsalda tarım ve hayvancılık ile uğraşan kadınlar için çevre ile kurulan bağ ekonomik bir değer de taşımaktadır. Erkek egemen kırsalda görülen kadın direniş hareketleri ekofeminizm için umut olmaktadır (Bakan & Kadirbeyoğlu, 2010).

Başka bir örnek ise Kars'ta kurulan Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği ile ilgilidir. Elli beş üyenin kırk beşini kadınlar oluşturmaktadır ve dernek başkanı daha önce erkeklerle çalıştığını ancak kadınlar ile çalışma yapmanın daha olumlu sonuçlar doğurduğunu, çünkü kadınların doğaya analık içgüdüleri ile yaklaştıklarını belirtmiştir. İçgüdüsel açıklama bazı ekofeministlerin teorileri ile uyumda da gerçek olan, kadının doğa ve üretimdeki yerinin yadsınamaz olduğudur (Göker, 2018).

Başka bir örnek ise kadınların menstrüal döngülerinin de ekolojik hale getirilmesi ile ilgilidir. Bu örneğin dahil edilmesinin sebebi ekofeminizmin günlük hayatın içindeki en detaylı örneklerden birinde bile ekoloji savunucusu olduğunu göstermektedir. Bu görüşe göre hijyenik adı altında satılan tek kullanımlık pedlerden vazgeçilmesi, hem doğaya zarar vermeyen çok kullanımlı hem de kadınları rahim kanserinden ve bakterilerden koruyan ürünlerin tercih edilmesi gerekmektedir (Kelso, 2018).

Bu örneklerle göre kadının doğa korumaya yönelik davranışlarının hayatın hem mikro hem de makro alanlarına yansıdığı çıkarımı yapılabilir. Ekofeminizm zaten tüm bu sorunların iç içe geçtiğini belirtmekte ve çözümünü kadınlarda görmektedir. Görüş, yalnızca kadını ya da yalnızca doğayı saymak, yüceltmek yaklaşımını hayata kazandırmak istemenin ötesinde, kadının kullandığı ürünlerle bile

doğaya zarar verebileceği detayını vurgulayarak, kadını Doğa Anaya hürmet etmeye teşvik etmek istemektedir.

Birleşmiş Milletler Raporu: Toplumsal Cinsiyet, İklim ve Güvenlik¹

Kadın, doğa ve güvenlik ilişkisi ekofeministler tarafından incelenmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından 2020 yılında Covid-19 salgını sürecinde bu konuyla ilgili bir rapor yayınlanmıştır. Rapor bölgesel incelemeler ışığında kadın doğa ve güvenlik ilişkisini yaşam alanlarındaki kırımlar ve eksiklikler bağlamında incelemektedir. Uluslararası bir örgüt olan Birleşmiş Milletler'in konuyla ilgili yayınladığı raporun bu makaleye dahil edilmesinin sebebi en güncel alan araştırması sonuçlarını içermesidir. Raporu iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin kadınlar ve kız çocukları için oluşturduğu problemler aktarılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre:

Kuzey Nijerya'da erkeklerin maskülen kalıplarla büyümesi ve kadınların korunması gereken bireyler olarak görülmesi, Boko Haram gibi silahlı örgütlere katılma risklerini arttırmakta ve bu örgütlerin faaliyetleri çevreye zarar vermektedir.

Çad'da her gün kadınlar üzerindeki şiddet baskı ortamı yaratmaktadır ve ekonomik açıdan kırılgan olan ülkede kadınlar ekonomik hayata katılmayıp evlenmektedir. Erkekler ise silahlı örgütlere katılmaktadır.

Mısır'da temiz su kaynaklarına ulaşma yetersizliklerine hızlı nüfus artışı da eklenince oldukça sıkıntılıdır. Güvenlik, temizlik, sağlık ile ilgili sıkıntılar kadınların hayatlarını zorlaştırmaktadır.

Sierra Leona'da ise, hızlı kentleşme, iklim değişikliğine bağlı artan yağışlar ve yükselen su seviyesi hayat akışını zedelemektedir. Siyasette kadınların katılım oranı ile erkeklerin katılım oranı arasında yüksek bir boşluk olmasına rağmen, kadınlar yerel yönetimler aracılığı ile toplumun yeniden inşasında rol almaktadır.

Bu gözlemlere bakılarak raporda dört tane öneride bulunulmuştur. Birincisi, güvenlik, toplumsal cinsiyet ve iklim konularında entegre edilmiş, eş zamanlı ve ortak ilerleyen politika üretimidir. İkincisi, bahsi geçen alanlarda yenilikler yapılması ve bu alanlarda kadınların güçlerinin ve söz haklarının artırılması gerekmektedir. Üçüncüsü, ekonomik alanda toplumsal cinsiyet körlüğünün oluşturulması ve kadınlara doğal kaynak yönetimi, enerji üretimi, iklim değişikliği ile mücadele alanlarındaki çalışmalarının sağlanması önerilmektedir. Ekofeminist görüş için en önemli öneri budur. Çünkü ekofeminizm doğanın özgürleşmesinin kadının da özgürleşmesine bağlı olduğunu savunur. Dördüncüsü ise toplumsal cinsiyet kalıplarının analiz sonuçlarının artırılması ve bunun ekolojik yansımaları konusunda yapılan çalışmalar hızlandırılmalıdır (Gender, Climate & Security: Sustaining inclusive peace on the frontlines, 2020).

Sonuç

Sonuç olarak bu makalede öncelikle Ekofeminizmin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi incelenmiş, sonrasında farklı türleri anlatılmıştır. Ekofeminizmde tek sesliliğin olmadığı, ancak aynı amaç doğrultusunda, farklı yöntemlerin farklı türlere göre benimsendiği tespit edilmiştir. Bu görüşteki kırımlar, destekleyicilerinin ortak paydada buluşmasını zorlaştırırken diğer bir yandan konuya farklı bakış açıları ile bakılmasını sağladığı için çözüm önerilerini çeşitlendirmiştir. Ekofeminizmin önde gelen temsilcileri ve bu alana nasıl katkılar sağladıkları açıklandıktan sonra bu çevreci görüşe dair getirilen eleştiriler ve onun günlük hayat üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu yazıda teorik olarak ele alınan ekofeminizmin pratik çözüm önerileri ve bu bağlamda hazırlanan Birleşmiş Milletler raporunun önemli bulguları konuyu desteklemiştir. Görülmektedir ki mevcut ekonomik ve sosyal sistemde kadınlara yönelik baskılar doğanın baskılanması ile paralel ilerlemektedir. Bu durum kadınların kendilerini gerçekleştirmesini engeller ve günlük hayatta zorluklarla karşılaşmalarına sebep olurken doğanın tahrip edilmesi ve yozlaştırılması

¹ Raporu bu link üzerinden erişim sağlanmaktadır: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/32638/GCS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

na yol açmaktadır. Politika, ekonomi, adalet, eşitlik, insanca yaşama ve refah artışı gibi konular birbirleri ile doğrudan bağlantılı olarak ekofeminizmin kadın ve doğa lehine değiştirmeye ve dönüştürmeye çalıştığı alanlardır.

Extended Abstract

Ecofeminism is a movement of thought that emerged as a result of the combination of student and street movements, ecological studies and environmental movements in the 1960s. This movement argues that there is a connection between the protection of nature and women's rights. It states that there is a relationship between the oppression of nature and the oppression of women due to factors such as patriarchal social order, capitalist economic structure, militaristic military perspective and colonialism. Ecofeminism defends the rights of children and animals, as well as the rights of nature and women. The difference between feminism and ecofeminism is that feminism focuses on the equal share of all genders, while ecofeminism emphasizes the cooperation and relationship of women and nature, considering it more important than participating equally in a dying system.

Ecofeminism is a movement that aims to address the intersectional issues of gender inequality and environmental degradation. It is divided into four types: liberal, cultural, socialist, and social/ecological. Liberal ecofeminism advocates for changes in the current structure of society in accordance with regulations to prevent ecological crises. This approach supports a strong legal system to regulate the excessive use of natural resources and prevent the use of environmental pollutants. Women should be actively involved in scientific research, administrative and legal control mechanisms to ensure equal opportunities for women in society. The liberal approach has been criticized for being too human-centered and individualistic, disregarding the balance of the ecosystem and promoting the domination of certain groups over others. Cultural ecofeminism is opposed to liberalism, emphasizing that women should resist and transform the patriarchal system, which leads to ecological problems. Women are considered key actors in solving

environmental problems due to their connection with nature and sensitivity towards it. This approach has been criticized for placing too much emphasis on cultural differences, leading to essentialism and stereotyping. Socialist ecofeminism considers the capitalist system as the root cause of both gender inequality and environmental degradation. Social/ecological ecofeminism views the connections between gender inequality and environmental problems as part of a broader social and economic system. This approach aims to build an ecofeminist society based on the principles of equality, respect for nature, and social justice.

Three common points between ecology and feminism: criticism of the male-dominated perspective of science and philosophy, the relationship between social domination and environmental domination, and the negative perception of feminine expressions in both nature and women was discussed by ecofeminists. They also argue that this view can be divided into three groups based on their arguments about the concept of domination, women's dependency on men, and environmentalism. Plumwood's critique of the dominant understanding of domination and the idea that power can be misused in personal and political contexts. Ecofeminism's core arguments include rejecting the establishment of domination relationships, advocating for the rights of not only women but also animals, rejecting speciesism and sexism, and striving to achieve unity between humans and nature. This article also highlights the importance of dualism criticism as an important shared point between feminism and ecology.

Ecofeminism is a movement that addresses the relationship between environmental issues and gender equality. However, there are some criticisms against this move. Examples are given showing that ecofeminism, which is described as anti-enlightenment, does not take into account the unequal position of women, and that the problems of gender inequality existed before the Enlightenment. In addition, it has been criticized that environmental and ecology issues precede the issue of gender inequality. There are also criticis-

ms that ecofeminism neglects the differences between women, issues such as economic advantage and politics, is ideologically inadequate, does not pay attention to how women's material relations with nature are considered by others, and that the inclusion of women in the field of nature is used as a means of oppression. This text examines the differences between different ideologies and approaches to addressing environmental issues. In particular, the differences between ecofeminism and other ecological considerations are highlighted. The relationship between feminism and ecofeminism is also discussed. Ecofeminism criticizes the understanding of man's domination of nature in the human-nature relationship and creates a new context by internalizing the concepts of woman and nature. Ecofeminism, unlike other ecological views, distinguishes itself by bringing together opposing concepts and creating a new opposition.

A report published by the United Nations in 2020 examines the relationship between women, nature and security studied by ecofeminists. In the light of regional studies, the report deals with the relationship between women, nature and security in the context of breaks and deficiencies in their living spaces. The report describes the negative effects of climate change for women and girls. The fact that men who grew up with masculine stereotypes in Northern Nigeria are seen as individuals that women need to be protected increases their risk of joining armed organizations such as Boko Haram. In Chad, violence against women creates an environment of oppression every day, and in the economically fragile country, women cannot participate in economic life and get married. Insufficient access to clean water resources and rapid population growth in Egypt make women's lives difficult. Rapid urbanization, increased precipitation due to climate change and rising water levels in Sierra Leona harm the flow of life. Four recommendations were made in the report. The first is integrated, simultaneous and collaborative policy making on security, gender and climate issues. Secondly, it is necessary to make innovations in the mentioned areas and to increase the power and voice of women in these are-

as. Third, it is recommended to create gender blindness in the economic field and to provide women with work in the fields of natural resource management, energy production, and combating climate change. The fourth is to increase the results of the analysis of gender stereotypes and to accelerate the studies on its ecological reflections. This is the most important proposal for the ecofeminist view, because ecofeminism argues that the liberation of nature depends on the liberation of women as well.

Kaynakça

- Carson, R. (2011). *Sessiz bahar*. Palme Yayıncılık.
- Çetin, O. (2005). Ekofeminizm: Kadın Doğa ilişkisi ve Ataerkillik. *Sosyo Ekonomi Dergisi*, 61-76.
- Özdemir, H., & Duygu Aydemir. (2019). Ekolojik Yaklaşımlı Feminizm/Ekofeminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreci ve Türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 261-278.
- Bakan, R., & Kadirbeyoğlu, Z. (2010). Küresel Sermaye, Yerel Direnişler: Ekolojik Hareketlerde Kadınların Vatandaşlık Talebi. E. Değirmenci içinde, *Doğa ve Kadın:Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar* (s. 176). İstanbul: Yeni İnsan.
- Bandyopadhyay, J., & Shiva, V. (1986). The Evolution, Structure, and Impact of the Chipko Movement. *Mountain Research and Development*, 6(2), 133- 142.
- Berktaş, F. (1996). Ekofeminizm Ya Da Yüreğin İyimserliği. *Ağaçkakan Dergisi*. Bookchin, M. (2013). *Toplumunu Yeniden Kurmak*. İstanbul: Sümer.
- Daly, L. (1994). Ecofeminism and Ethics. *The Annual of the Society of Christian Ethics*.
- Dryzek, J. (1997). *The Politics of the Earth*. New York: Oxford University Press. Göker, G. (2018). *Uygarlığın Tohumu Köylü Kadının Sandığına*. (2020). *Gender, Climate&Security: Sustaining inclusive peace on the frontlines*. United Nations Environment Programme, UN Women, UNDP and UNDP/PA/PSO.
- Gezgin, E. (2017). Kadın ve Doğa Üzerindeki Tahakküme Alternatif Bir Bakış: Ekofeminizm Üzerine Bir Değerlendirme. *Border Crossing*, 395-412.
- Glazebrook, T. (2002). Karen Warren's Ecofeminism. *Ethics and Environment*, 12-26.
- Kelso, İ. U. (2018). Her Ay Dünyayı Kurtarmış: Menstruasyonumuz Ekolojik Mi? *Doğa ve*

- Kadın Ekolojik Dönüşümde Feminist Tartışmalar.* içinde
- King, Y. (1995). Engendering a Peaceful Planet: Ecology, Economy, and Ecofeminism in Contemporary Context. *The Feminist Press at the City University of New York*, 15-24.
- KSSGM , (. (2003). *Pekin+5 Siyasi Deklerasyonu ve Sonuç Belgesi*. Ankara: Pekin Deklerasyonu ve Eylem Platformu.
- Merchant, C. (1980). *The Death of Nature*. London: Wildwood House.
- Nasr, S. H. (2019). *İnsan ve Tabiat* (1. b.). (N. Avcı, Çev.) İstanbul: İnsan.
- Olgun, H. (2017). Ekofeminizm: Kadın Doğa İlişkisi ve Ataerkil Tahakküm. O. İmga, & H. Olgun içinde, *Yeşil ve Siyaset*. Ankara: Liberte.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ruether, R. (1975). *New Woman New Earth*. Minneapolis: Seabury Press.
- Shiva, V. (2015). *İnadına Canlı: Kadınlar, Ekoloji ve Hayatta Kalma*. (E. Ayhan, Çev.) İstanbul: Sinek Sekiz.
- Şeker, M. (Yöneten). (2018). *Görevimiz Tatil* [Sine- ma Filmi].
- Türk, S. M. (2017). Ekofeminizm ve Dualizm Fikri. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Tamkoç, G. (1996). Ekofeminizmin Amaçları. *Kadın Araştırmaları Dergisi*(4), 77-84.
- Tanışır, M. (2011). Çölleşme ile Mücadelede Kadınların Rolü. *İdarecinin Sesi Dergisi*, 86-87.
- Thomas, Y. (2005). *Roma Hukukunda Cinsiyet Ayrımı* (Cilt 1). (A. Fethi, Çev.) İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Topgül, S. (2012). Kadın ve Doğa İlişkisi: Ekofeminizm. *Sosyoloji Dergisi*, 27, 71-83